

Vad beträffar arbetet anser de flesta att det viktigaste är att "sträva efter att få ett intressant arbete".

Ungdomarna har också en klar uppfattning om att det är viktigt med god utbildning för att komma fram här i livet.

Ungdomarnas uppfattning sammanfaller i väsentliga stycken med vad de uppfattar som föräldrarnas åsikter, men en del intressanta differenser framkommer både när det gäller vad man tillskriver mor och far men också kamraterna.

Oroade man sig för det framtida yrket? Vad *drömde* man om att bli, vilket yrke *trodde* man att man skulle få i framtiden och var hamnade man?

Vem betydde mest för valet av yrkesinriktning? Kände man någon som hade det yrke man valde? Hur såg man på sin yrkesroll? Vad tyckte man var viktigast att sträva efter i arbetslivet och vad trodde man var bästa sättet att ta sig fram här i livet?

Hur är trivseln för den som är ute i arbetslivet vid 18 år? Hur många har prövat på att gå arbetslösa?

Sådana frågeställningar vill vi belysa i detta kapitel.

Oroade man sig innan man kommit ut i yrkeslivet för arbetet i framtiden?

I formuläret: "Jag oroar mig för . . .", som ungdomarna fyllde i när de var 15 år fanns bland andra följande påståenden: 1) "tanken på att börja arbeta, när jag slutat skolan oroar mig . . ." och 2) "att inte hitta ett arbete, när jag slutat skolan oroar mig . . .".

Att börja arbeta efter skolans slut oroade endast en mindre procent (ibland mycket: 19 % av flickorna och 17 % av pojkarna), medan 54 % av flickorna och 37 % av pojkarna kände oro att de inte skulle hitta

ett arbete när de slutat skolan. (Skillnaden mellan flickor och pojkarna är signifikant på 5 % nivån.) Flickorna oroas och upplever alltså mer än pojkarna sin situation som värre. Är det för att de redan realistiskt kommit till insikt om flickornas situation på arbetsmarknaden eller är det för att de har större förmåga att uttrycka sina känsloupplevelser?

Vem har betytt mest för dig när du valde yrkesinriktning?

Den frågan ställdes till 18-åringarna i Stugformuläret, där man hade att kryssa för det alternativ man ansåg gällde.

Nästan 2/3 av ungdomarna har gett svaret "ingen". Därefter betyder far mest för pojkarnas yrkesinriktning (19 %) och mor mest för flickornas (15 %). På tredje plats kommer för pojkarna "mor" med 7 %, medan flickorna nämner syskonen (9 %) före far (5 %). Lärare eller handledare nämns endast av 4 % av flickorna och 2 % av pojkarna.

Svaret "ingen" måste väl betyda att man ansåg sig själv vara den som valde. Troligen innehåller denna kategori, som är ansevärd, också sådana som fortfarande går i skola vid 18 år och ännu inte anser sig ha gjort något definitivt yrkesval.

Vad är viktigt att sträva efter i arbetslivet?

Vid 18 år fick ungdomarna kryssa för ett av åtta alternativ, som de fann viktigast att sträva efter i arbetslivet (se tabell 22). Ungdomarna tillfrågades också vad de trodde att deras mor och far och de flesta kamrater i deras ålder skulle svara (resultaten framgår av tabell 22). "Att få intressanta arbets-

54 % av flickorna och 37 % av pojkarna kände oro att de inte skulle hitta ett arbete, när de slutat skolan.

Tabell 22. Vad tycker du (din mor, din far och de flesta i din ålder) är viktigast att sträva efter i arbetslivet?

	Flickor (n=75)	♀:s M	♀:s F	de flesta i din ålder	Pojkar (n=96)	♂:s M	♂:s F	de flesta i din ålder
	%	%	%	%	%	%	%	%
Att få hög lön	4	9	13	33	9	10	16	44
Att få behålla sitt arbete	8	23	25	5	12	17	15	7
Att få kort arbetstid o mkt fritid	5	11	8	9	14	12	11	15
Att få göra en personlig insats	19	15	9	8	9	21	17	
Att få bli befördrad		3	1			2	4	1
Att få intressanta arbetsuppgifter	60	36	35	39	53	37	28	30
Att få en överordnad ställning		1	3				3	2
Att få påverka samhällsutvecklingen	4	1	3	5	3	1	5	1
Vet inte, i u		1	3				1	

uppgifter'' är det som framstår som det allra viktigaste: 60 % av flickorna och 53 % av pojkarna väljer det alternativet. Därefter i rangordning kommer för flickorna ''att få göra en personlig insats'' (19%). För pojkarna kommer i stället på andra plats ''att få kort arbetstid och mycket fritid'' (14 %). På tredje plats kommer för både flickor och pojkar ''att få behålla sitt arbete''.

''Att få påverka samhällsutvecklingen'' har högsta angelägenhetsgrad endast för 3–4 %. Ingen tycker det är viktigast ''att bli befördrad'' eller ''få en överordnad ställning''. Samma rangordning för flickorna när det gäller de tre alternativen med högst procent har Bengt Andersson m fl funnit i sina undersökningar av 20-åriga (1971) och 23-åriga göteborgare (1974). Hälften av pojkarna i de båda göteborgska undersökningarna satte liksom ''våra pojkar'' på första plats ''att få intressanta uppgifter''.

Inte heller i Bengt Anderssons m fl undersökningar vare sig 1971 eller 1974 fanns någon kvinna som ansåg det viktigast ''att få överordnad ställning'', och ''att få bli befördrad'' endast 1 %. Men också bland männen var de två sist nämnda alternativen nästan lika sparsamt företrädda.

Det är alltså att få ett intressant arbete, som både

60 % av flickorna och 53 % av pojkarna valde alternativet: ''Att få intressanta arbetsuppgifter''.

60 % av flickorna och 53 % av pojkarna valde alternativet: ''Att få intressanta arbetsuppgifter''.

18–20 och 23-åringar främst sätter värde på.

Vad mor och far beträffar trodde både flickor och pojkar att de också ansåg det viktigast ''att få intressanta arbetsuppgifter'', men inte alls i samma utsträckning som man själv.

På andrangsplats trodde flickorna, att både mor och far skulle välja ''att få behålla sitt arbete'' (ung en fjärdedel). Pojkarna trodde att föräldrarna på andra plats skulle sätta ''att få göra en personlig insats''. På tredje plats ansåg flickorna att mor skulle placera ''att få göra en personlig insats'' och far ''att få hög lön''. Pojkarna delade uppfattningen att far var intresserad av ''att få hög lön'' (tredje plats), medan ''att få behålla sitt arbete'' för pojkarnas mödrar kom på tredje plats.

Vad slutligen ungdomarnas uppfattning om vad ''de flesta i deras ålder'' ansåg, så avvek det från vad de ansåg om sig själva. Pojkarna ansåg att de jämnåriga främst skulle tycka det var viktigt med hög lön (44 %). Och i andra hand trodde de att de jämnåriga ville ''ha intressanta arbetsuppgifter''.

Flickorna trodde visserligen att deras jämnåriga i första hand ville ''få intressanta arbetsuppgifter'' (39 %) men inte i så stor utsträckning som de själva. De placerade sina jämnåriga i andra hand på ''att få hög lön'' med 33 % medan endast 4 % av de själva nämnde det alternativet. På tredje plats för de jämnåriga placerades ''att få kort arbetstid och mycket fritid'' av både flickor och pojkar.

Resultaten går i samma riktning i tidigare undersökningar. Man bedömer alltså sina jämnåriga fel-

Tabell 23 Vilket av följande tycker du (din mor, din far och de flesta i din ålder) är det viktigaste i ett arbete?

	Flickor (n=75)	♀:s M	♀:s F	de flesta i din ålder	Pojkar (n=96)	♂:s M	♂:s F	de flesta i din ålder
	%	%	%	%	%	%	%	%
Att bli en omtyckt arbetskamrat	75	64	44	69	64	65	53	69
Att bli en skicklig yrkesman	25	36	56	28	36	35	46	31
Vet inte				2			1	

aktigt. Man tillskriver dem en mer materialistisk uppfattning (tex ``att få högre lön``), än man kanske tycker det är riktigt fint att uttrycka för egen del.

Vilket är viktigast att bli en omtyckt arbetskamrat eller skicklig yrkesman?

Den frågan ställdes i Stugformuläret till 18-åringarna. Man bad dem också att kryssa för vad de trodde mor, far och deras jämnåriga skulle svarat. I tabell 23 återfinns resultaten.

Majoriteten av både flickor (3/4) och pojkar (2/3) tycker det är viktigast ``att bli en omtyckt arbetskamrat``; om en majoritet av mödrarna tror man detsamma, medan man förmodar att papporna mer än någon annan kategori satsar på ``att bli en skicklig yrkesman`` (56 % av flickorna, och 46 % av pojkarna).

Vilket är det bästa sättet att komma fram här i livet?

De svarsalternativ som ungdomarna hade att välja mellan när de besvarade ovannämnda fråga var följande: 1) genom hårt arbete, 2) genom att ha ett trevligt och vinnande sätt, 3) genom att ha de rätta förbindelserna, 4) genom att vara sparsam med

pengar, 5) genom att skaffa sig en god utbildning.

Också här bad man ungdomarna att ange vad de trodde vara föräldrars och jämnårigas åsikter. Av tabell 24 framgår att för alla kategorier framstår ``att skaffa sig en god utbildning`` som nummer ett.

Andrarangsplats för flickorna och mödrarna och tredjerangsplats för pojkar intar ``att ha ett trevligt och vinnande sätt``. Näst högsta procenttal (25 %) för pojkarna liksom för båda könens jämnåriga kommer påståendet ``genom att ha de rätta förbindelserna``. Det senare kommer på tredje plats för flickorna och flickornas mödrar. Fäderna, både flickornas och pojkarnas, anses till en fjärdedel hålla på att man bäst kommer fram här i livet ``genom hårt arbete`` (näst högsta procenttalet). Det är ett alternativ som endast samlar 7–11 % av ungdomarna och deras mödrar.

Det alternativ som nästan genomgående samlar lägst procent är ``genom att vara sparsam med pengar``.

Yrkesdrömmar och yrkesplaner

I intervjuerna, som gjordes då ungdomarna var 15–17 år, ställdes dels frågan: ``Om du kunde bli vad

Tabell 24 Vilket är det bästa sättet att komma fram på i livet?

	Flickor (n=75)	♀:s M	♀:s F	de flesta i din ålder	Pojkar (n=96)	♂:s M	♂:s F	de flesta i din ålder
	%	%	%	%	%	%	%	%
Genom hårt arbete	8	7	24	3	9	11	25	9
Genom att ha ett trevligt o vinnande sätt	33	29	8	15	20	20	13	9
Genom att ha de rätta förbindelserna	17	11	12	28	25	9	15	28
Genom att vara sparsam med pengar	1	3	4		4	12	5	1
Genom att skaffa sig en god utbildning	39	51	52	52	39	47	41	51
På annat sätt				3		1		
Vet inte	1				3		1	1

som helst vad skulle du då vilja bli?" och dels: "Vad slags arbete tror du att du kommer att få?" Den senare frågan var avsedd att få fram vad ungdomarna bedömde som realistiskt möjligt.

Ungdomarnas uppgifter har sedan kodats efter Örebroundersökningens kodningskategorier för årskurs 9 med smärre modifikationer. Yrkesområdena indelas där i följande nio områden:

- 1 Tekniskt – naturvetenskapligt
- 2 Industri – hantverk
- 3 Kontor – organisation
- 4 Handel, ekonomi
- 5 Kommunikation, militär
- 6 Friluft: jord, djur
- 7 Kontakt, service
- 8 Djupkontakt, vård
- 9 Skapande – konstnärligt

Vart och ett av dessa huvudområden är indelat i vardera 10 områden. Som var att vänta ansåg de flesta av pojkarna att de skulle få yrken inom tekniskt – naturvetenskapligt område, 40% vid 15 år, då det är som mest.

För flickornas intar "Djupkontakt – vård" motsvarande förstarangsplats med 35% vid 15 år.

Hur osäker och obestämd man i början är i sitt yrkesval framgår av att det bara är drygt hälften som valt samma yrkesområde både vid 15 och 16 år. Till 17 år är det för flickornas del ännu färre, medan pojkarna håller sig ganska konstant omkring 50%.

Det mest påfallande är kanske den höga procent "vet inte"-svar, som i synnerhet pojkarna ger som svar på frågan: Om du kunde bli vad som helst, vad skulle du då vilja bli? Vid 15 och 17 år är det en fjärdedel av pojkarna, som svarar med ett "vet inte". Härtill kommer de som endast kan ange karaktären hos yrket de vill ha: tex "ett bra betalt jobb", "inte kroppsarbete". Vid 17 år, när procenten är som högst är det 14% av pojkarna, som ger sådana svar. Betydligt mindre procent "vet inte"-svar får vi på frågan: "Vad för slags arbete tror du att du kommer att få?" Det är det lättare att ge besked om.

Att vi får så många "vet inte"-svar är väl ett tecken på hur tveksamma och obestämda ungdomarna är och hur föga de själva bearbetat och tagit ställning till sin egen önskan om framtida yrkesroll.

Kanske är de hämmade att uttrycka vad de helst vill bli, då de vet att det finns hinder och svårigheter att nå ett visst yrke. Annat var det, när de var 8 år. När vi då frågade vad de helst ville bli, var det bara 4% av pojkarna, som inte kunde ge besked. Vid 8 år var det populäraste yrket hos pojkarna "att bli polis". Det yrket har ingen av våra tonårspojkar önskat sig. Flickorna däremot valde då som nu helst inom området "vård och djupkontakt".

Det är ofta stora glapp mellan vad man skulle önska att bli och vad man tror att man får. Påtagligt är att pojkarna inte uttalar sig för att ägna sig åt tekniskt – naturvetenskapligt arbete i den utsträckning som de tror att de kommer att få det. Endast 16% säger vid 15 år att de helst vill ha sådant arbete, medan 40% tror att de kommer att få det. Procenttalen är tämligen likartade vid 16 och 17 år.

Inte heller skulle pojkarna välja industri och hantverk, om de kunde bli vad som helst; vid 16 och 17 år är det endast 3%, men däremot tror 16 och 20% att de kommer att få ett sådant arbete.

"Sitta på kontor" vill endast en flicka för varje år från 15–17 år, men vid 16 och 17 år har det klarnat för 1/5 del att det nog är där de hamnar. När det gäller flickornas främsta önskeyrkesområde: "djupkontakt – vård" så tror de däremot att de kommer att få det i ungefär samma utsträckning som de allra helst önskar sig det.

Vi har för jämförelsens skull också studerat inom vilket yrkesområde de ungdomar som arbetade vid 18 år hamnat, och inte var det vad man helst önskat sig. Hälften av pojkarna befinner sig inom "industri och hantverk". Flickorna fördelar sig främst på tre kategorier: industri och hantverk, kontor – organisation och djupkontakt – vård.

Man får hålla i minnet att det här gäller ungefär hälften av ungdomarna, de som tidigt kommit ut i yrkeslivet.

UNGDOM I YRKESARBETE

Flickor börjar arbeta tidigare än pojkar.

Vid 16 år arbetade redan 24% av flickorna medan endast 4% av pojkarna. Den skillnaden är klart signifikant. Är flickorna tröttare på skolan än pojkarna, tycker de själva och anhöriga fortfarande att

det är mindre viktigt att flickorna får en gedigen yrkesutbildning? Vid 18 år har pojkarna kommit i fatt flickorna: 50 % av flickorna arbetade då och 44 % av pojkarna.

Hur var det att sluta skolan och börja arbeta?

Vi studerade också ungdomarnas uppfattning om hur det var att sluta skolan, vare sig de slutade vid 16, 17 eller 18 år. Som väl var att vänta efter många år i skolan är det mycket få som tycker det är tråkigt att sluta skolan, endast 4 flickor och en pojke, cirka 60 % fann det "utmärkt bra".

Vi frågade om ungdomarnas uppfattning om hur det kändes, när de först började arbeta, vare sig det var vid 16, 17 eller 18 år. En femtedel av ungdomarna uttalade sig enbart negativt, 15 % såg både positivt och negativt på sitt arbete, enbart tillfredsställande tyckte 61 % av flickorna och i något mindre utsträckning pojkarna: 46 %. 5 % av flickorna och 10 % av pojkarna tyckte att det var inte något speciellt med det.

En knapp tredjedel (31 % av flickorna, 28 % av pojkarna) av den förvärvsarbetande ungdomen sade sig vid 18 år oroa sig för arbetet men ingen tyckte att de klarade av sina arbetsuppgifter dåligt. Hela 88 % av flickorna och 81 % av pojkarna tyckte att de klarade arbetsuppgifterna bra. De övriga tyckte att det gick "si så där".

Arbetslös.

Från 17–18 år hade 22 % av de vid 18 år arbetande flickorna och 12 % av pojkarna periodvis varit arbetslösa. Mestadels förde det sig om sysslolöshetsperioder på en eller två månader.

På följande sätt beskriver en 18-års flicka sin arbetslöshetsperiod som svar på frågan: "Vilken period har hittills varit besvärligast"? – "När jag gick arbetslös i våras, då var det jobbigt, jag vart så förändrad, blev uppretad. Det gick på nerverna. Jag gick hemma och hade inget att göra, blev apatisk, nerpsykad".

18-åringens trivsel med jobb, arbetskamrater och arbetsledning.

I Stugformuläret tillfrågades ungdomarna om de ville byta arbetsplats, yrke, arbetskamrater och ar-

betsledning.

Byta arbetsplats och byta yrke ville 42 %, 45 % av flickorna och 28 % av pojkarna. Majoriteten (73 % av flickorna, 67 % av pojkarna) sade dock i intervjuerna vid 18 år att de trivdes bra med jobbet. Kamraterna var en överväldigande majoritet (92–93 %) nöjda med. Var fjärde flicka och var tredje pojke ville byta arbetsledning.

Kommentar:

Att samtidigt så många säger sig trivas bra med jobbet men ändå så pass hög procent som över 40 för flickorna och 28 för pojkarna ville byta anställning och yrke verkar ju vid första påseende förvånande. Men åtskilliga av de här ungdomarna, som inte anpassat sig bra i skolan, gjorde kanske jämförelser med hur de trivs i skolan. I jobbet kände de sig vuxna på ett helt annat sätt. De kunde stå på egna ben och hade pengar att röra sig med. De kände tydligen också att de klarade av uppgifterna på ett tillfredsställande sätt, vilket de ibland inte känt i skolan. Men många hade fått ett yrke de inte önskat, de hade fått ta vad som gått att få. Ur den synpunkten är det förklarligt att de gärna ville ha ett bättre jobb och gärna ville pröva på något nytt.

Vad arbetet beträffar anser de flesta, liksom 20 och 23-åringarna i Göteborgsundersökningarna, att det viktigaste är "att sträva efter att få ett intressant arbete, en som man kan tycka vettig inställning. Man frågar sig bara med bävan: hur många kommer att få det?"

Ungdomarna har också en klar uppfattning om att det är viktigt med en god utbildning för att komma fram här i livet.

Som vi sett sammanfaller ungdomarnas uppfattningar i väsentliga stycken med vad de uppfattar som föräldrarnas åsikter, men en del intressanta differenser förekommer både när det gäller vad man tillskriver mor och far men också kamraterna.

I kapitlet om yrkesplaner framgår hur föga drömmen om yrket står i harmoni med vad man trodde att man skulle få och ännu mindre med vad man fick vid 18 år. Undantaget är flickornas yrkesområde "djupkontakt – vård". Överhuvudtaget är det påfallande hur osäker och tveksam man känner sig inför önskeyrket.